

ДО ПРОБЛЕМИ СУТНОСТІ АНАЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦЯ

У статті здійснено загальнонауковий аналіз сутності аналітичної діяльності фахівця.

Ключові слова: аналіз, синтез, аналітична діяльність, аналітичні здібності, методологія.

Сучасний стан розвитку українського суспільства, процеси, що відбуваються у політичному, економічному та духовному житті країни, потребують нового осмислення проблеми формування та розвитку інтелектуального і творчого потенціалу фахівців – дослідників нового типу, здатних до аналітичної діяльності як усвідомленого процесу вирішення професійних завдань за допомогою різних методів аналізу. Це, у свою чергу, потребує визначення сутності феномену аналізу як методу наукового пізнання, змісту аналітичних здібностей та аналітичної діяльності фахівця. Адже, незважаючи на численність наукових досліджень, присвячених проблемі аналітичної діяльності та компетентності фахівців різних галузей і сфер праці вирішувати професійні завдання на основі наукового аналізу, вона досі залишається невирішеною та становить одне з найактуальніших завдань сучасної педагогічної науки й освітньої практики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, а також фундаментальні положення теорії мисленнєвої діяльності свідчать, що незважаючи на універсальність терміна “аналіз” та “аналітичні здібності”, існують багато підходів до розуміння сутності аналітичної діяльності фахівця, її завдань, структури, механізмів, показників і критеріїв.

Метою статті є визначення концептуальних положень дослідження сутності аналітичної діяльності фахівця.

Згідно з філософськими словниками, аналіз (від грец. “розкладання, розчленування”) – це процедура мисленнєвого розчленування предмета (процесу), властивості предмета або відносин між предметами на частини (ознаки, властивості, відносини) [5]. Процедури аналізу входять органічною складовою у будь-яке наукове дослідження та становлять його першу стадію, коли дослідник переходить від нерозчленованого описання об’єкта, що вивчається, до виявлення його будови, складу, а також властивостей та ознак.

Аналіз як прийом наукового мислення характеризується декількома видами. Першим видом аналізу є мисленнєве розчленування цілого на частини, що дає змогу визначити структуру цілого, передбачає не тільки фіксацію складових, з яких формується ціле, а й установлення зв’язків між ними. При цьому особливе значення має розгляд предмета, що аналізується як представник певного класу предметів, коли аналіз передбачає встановлення однакової структури предметів класу, що дає можливість переносити знання, отримане при вивченні одних предметів на інші [5].

Другим видом аналізу є аналіз загальних властивостей предметів і відносин між предметами, коли властивість або відносини розчленовуються на їх складові. В результаті аналізу загальних властивостей і відносин понять про них зводяться до більш загальних та простих поняттям. Третім

видом аналізу є розчленування класів (множин) предметів на підкласи, що має назву класифікації.

Крім того, вчені визначають такі види аналізу, як: 1) елементарний аналіз – це розкладання явища на окремі його частки без урахування тих відносин, в яких знаходяться ці частки одна до одної та до цілого; 2) причинний аналіз – це диференціація явища з урахуванням його причинних відносин; 3) логічний аналіз – розчленування залежно від логічних операцій; 4) феноменологічний аналіз – вичленовування у явищі змісту свідомості, щоб досліджувати її сутність; 5) психологічний аналіз – розкладення змісту свідомості, психіки на елементи [4].

Залежно від часової спрямованості виділяють ретроспективний, спрямований на вивчення тенденцій, що вже склалися, та перспективний аналіз, спрямований на майбутнє.

У психологічній науці аналіз розглядається як пізнавальний процес, що відбувається на різних рівнях відображення дійсності та виявляється як на чуттєвому рівні пізнання (виявляється у відчуттях та сприйнятті), так і на рівні мислення – як мисленнєвий, або абстрактно-логічний аналіз. На відміну від чуттєво-наочного аналізу, мисленнєвий аналіз здійснюється за допомогою понять і суджень, які виражаються у природних та штучних мовах [1].

В економіці аналіз використовується з метою виявлення сутності, закономірностей, тенденцій економічних і соціальних процесів, господарської діяльності на всіх її рівнях (у країні, галузі, регіоні, виробництві, приватному бізнесі тощо). Аналіз є вихідною ланкою прогнозування, планування, управління економічними об'єктами та процесами, що у них протікають. Економічний аналіз покликаний обґрунтувати з наукових позицій рішення та дії у галузі економіки, соціально-економічної політики, сприяти вибору якомога кращих варіантів дій.

За провідною сферою та видом об'єкта аналіз в економіці має дві загальні форми: макроекономічний і мікроекономічний. Макроекономічний аналіз охоплює світову економіку й економіку країни, галузі господарства та соціальну сферу. Мікроекономічний аналіз розповсюджується на окремі об'єкти та процеси, частіше всього виражається у формі аналізу фінансово-економічної діяльності підприємств, фірм, включаючи аналіз обсягів виробництва, витрат, прибутків [4].

Найбільш розвинутою формою аналізу, згідно з М. Мамардашвілі, є побудова формальних систем, що інтерпретуються на різних галузях або за допомогою певних понять – формалізованих мов [3].

Аналітична діяльність фахівця у вітчизняній і зарубіжній науці розглядається як складна мислєдіяльність, в якій аналіз і синтез є єдиними (Дж. Брунер, Л. Виготський, М. Мамардашвілі, М. Полані, С. Рубінштейн та ін.). Як зауважував М. Мамардашвілі, кожна мить аналітичної діяльності є синтетичною і в неї не залишається місця аналізу. Структурно єдність аналізу та синтезу визначає як взаємозв'язок знання (аналітичного та синтетичного) або завдань дослідження, так і характеристику способу здійснення кожного з них. Відтак, аналітична діяльність фахівця за своїм змістом виявляється у виявленні за допомогою розчленування відмінних властивостей і зв'язків об'єкта, внаслідок яких він стає частиною певної системи (відбувається створення нової

системи із взаємодіючих елементів і властивостей); під час аналітичної діяльності або певним чином моделюються складові існуючої реальної системи, або створюється певна цілісна система, яка не існувала у природі.

Аналітична діяльність в узагальненому вигляді складається з певних етапів: 1) виокремлення реального об'єкта з навколишнього середовища та виділення взаємодії системи з неї, результатом чого є структурна модель; 2) визначення елементів системи для забезпечення виявлених властивостей системи, результатом чого є визначення властивостей системи та властивостей окремих частин; 3) встановлення взаємодії виявлених елементів системи, результатом чого стає логічна структура системи; 4) пояснення властивостей системи як цілого, емерджентних властивостей і підсистем; 5) визначення функцій елементів та підсистем у виявленій логічній структурі системи; 6) визначення цілей системи у термінах виявлених функцій елементів і підсистем, для чого необхідно співвідношення станів системи та зовнішнього середовища; 7) виявлення перемінних системи, що припускають зміни, та парламентів, які можна лише спостерігати, але не цілеспрямовано змінювати, результатом якого є виникнення завдань керування системою для виведення її у термінальний стан; 8) вплив на систему з метою виведення системи у заданий цільовий стан (за О. Яригіним). Отже, продуктами аналітичної діяльності фахівця є металні чи інтелектуальні моделі, або ментальні репрезентації, які можуть виступати як чинник успішності вирішення професійних завдань, так і як чинник професійних ускладнень.

Аналітична діяльність фахівця у процесуальному контексті є постійно змінюваним процесом виконання процедур, що забезпечуються відповідними аналітичними здібностями:

- отримання знань у процесі мислення;
- застосування та формування нових понять та ментальних (інтелектуальних) моделей;
- виключення та перетворення існуючих ментальних моделей;
- формалізація ментальних моделей;
- застосування ментальних моделей для вирішення проблеми, яка виникла;
- інтерпретація результатів моделювання;
- формування керівних впливів на реальну систему.

Для того, щоб успішно виконувати вищезазначені процедури, а в цілому здійснювати аналітичну діяльність, фахівець має характеризуватися особливими якостями, представленими інтелектуальними здібностями, креативністю, рефлексивністю, вмотивованістю, що ґрунтуються на специфічних професійних знаннях щодо сутності аналітики, рефлексивних механізмів, особливостей використання аналітичних і синтетичних процедур у професійній діяльності тощо.

Згідно з концепцією Г. Щедровицького, аналітична діяльність є діяльністю методологічною, тобто вона передбачає не тільки дослідження, а й створення нових видів діяльності та мислення, що передбачає критику, проблематизацію, дослідження, проектування, програмування, нормування. Аналітична діяльність як методологія орієнтується на розвиток діяль-

ності, що розуміється у технологічному смислі, на методологічне управління мислення в ситуаціях порушення існуючих уявлень.

Найголовніше місце у методології аналітичної діяльності, за Г. Щедровицьким, має належати рефлексії та її функціям як здатності усвідомлювати для пізнання та аналізу, як усвідомлення підґрунтя та засобів вирішення проблеми, як саморозвиток аналітичної діяльності [7].

Важливим є те, що аналітична діяльність має складний, інтегративний характер, вона не має зводитися ані до механізмів діяльності мозку, ані до опису явищ на будь-яких мовах, ані до жорсткої логічної взаємодії понять, ані до уяви та інтуїції, ані до формулюванню складних абстрактних законів тощо. Вона є єдністю всіх перелічених вище та інших компонентів, її природа порівнянна лише з природою того, що пізнається, та чим ширше коло пізнання, тим вище, складніше, розвинутіше має бути аналітична діяльність особистості, тим ближче вона до гармонійного поєднання різноманітних проявів і здібностей [6].

Висновки. Отже, зміст професійної підготовки та післядипломної освіти фахівців повинен бути спрямованим на розвиток їх аналітичних здібностей, що передбачає впровадження як традиційних форм і методів навчання, спрямованих на усвідомлення сутності аналітичної діяльності, так і нетрадиційних, які активізують мисленнєву діяльність фахівців, стимулюють професійну рефлексивність, критичність, гнучкість щодо оперування вже існуючими ментальними моделями.

Список використаної літератури

1. Большой психологический словарь / под ред. Б.Г. Мещерякова, В.П. Зинченко. – М. : Прайм-Еврознак, 2003. – 687 с.
2. Конотопов П.Ю. Аналитика: методология, технология и организация информационно-аналитической работы / П.Ю. Конотопов, Ю.В. Курносов. – М. : РУСАКИ, 2004. – 512 с.
3. Мамардашвили М. Эстетика мышления / М. Мамардашвили // Психология мышления / под ред. Ю.Б. Гиппенрейтер, В.А. Спиридонова, М.В. Фаликман, В.В. Петухова. – М. : АСТ : Астрель, 2008. – С. 580–593.
4. Райзберг Б.А. Современный экономический словарь / Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовский, Е.Б. Стародубцева. – М. : ИНФРА-М, 1999. – 479 с.
5. Философский энциклопедический словарь / гл. редакция: Л.Ф. Ильичев, П.Н. Федосеев, С.М. Ковалев, В.Г. Панов / Л.Ф. Ильичев, П.Н. Федосеев. – М. : Сов. Энциклопедия, 1983. – 840 с.
6. Ярыгин О.Н. Аналитическая компетентность и уровни реализации аналитической функции управления : монография / О.Н. Ярыгин, А.А. Коростелев, Н.Г. Пудовкина. – Тольятти : ТГУ, 2011. – 296 с.
7. Щедровицкий Г.П. Мышление – Понимание – Рефлексия / Г.П. Щедровицкий. – М. : Наследие ММК, 2005. – 800 с.

Максимова О.П. К проблеме сущности аналитической деятельности специалиста
В статье осуществляется общенаучный анализ сущности аналитической деятельности специалиста.

Ключевые слова: анализ, синтез, аналитическая деятельность, аналитические способности, методология.

Maksymova O. About the problem of essence of analytical activity of the expert
In clause is carried out the scientific analysis of essence of analytical activity of the expert.
Key words: the analysis, synthesis, analytical activity, analytical abilities, methodology.